

T É K A

Bevezetés Japánba

KANAZAVA JÓZSEF: *Még egy szót Japánról.*
Budapest, 1998, Filum Kiadó.

A könyv szerény címével szemben, a szerző számos hasznos tudnivalót oszt meg olvasójával a japán világról, és a csupán 276 oldal elolvasása több mint három évtized tapasztalataival gazdagíthat minket. Noha nem frissen megjelent kiadványról van szó, a nyolcvanas évek számszerű gazdasági adatain kívül semmi sem elavult, a japánság sokoldalú ismertetése általánosan érvényes, aktuális. Sőt hiánypótló, mert a kulturális értékekről, vallásról még az ezredforduló után is keveset olvashat a Távol-Kelet iránt érdeklődő. Magyarázattal szolgál a sok furcsa benyomásról akár utólagosan annak is, aki volt olyan szerencsés és járt már Japánban vagy éppen annak, aki csak tervezi, hogy megismerkedik a felkelő nap országával.

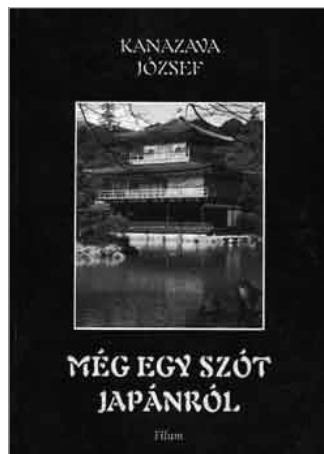
Többféle előítélettel vettem kezembe ezt az írásgyűjteményt. Attól tartottam néhány pillanatig, hogy mint keresztény lelki atya – mondván, sem a sintónak, sem a buddhizmusnak nincs megváltó Istene –, talán magaslóról fog beszélni a hagyományos japán hitvilágról. Am egyrészt a vallás nem is akar tolakodóan domináns része lenni a szövegnek, másrészt e megállapítás csak másfél mondat erejéig szerepel, szinte teljesen. E visszafogott véleménynyilvánítást a szerző vélhetően a japánoktól tanulta, ami rokonszenvesebb lenne a hazai keresztény felekezetek egymás közti párbeszédében is, hiszen ki nem találkozott még térítőkkal az

utcán, akik – természetesen – mind magukat tartották az igazinak.

Másik előítéletem ezzel valamelyest elmentés irányú volt, nevezetesen ha a szerző Kanazava japán város nevét vette fel tisztelegésül – ahol huzamosabb ideig élt –, akkor a japán életszemléletet talán túlzott elfogultsággal fogja bemutatni. Az olvasás során ezt olykor beigazolódottnak éreztem, de érdemes tudni, vajon valóban túlzó-e. Azt állítja például, hogy a japánok inkább maguk sportolnak, ahelyett, hogy csak néznék. Ugyanakkor jóval könnyebb megtenni ezt, ha már a középiskoláknak is saját sportlétesítményeik vannak. Vagy az öltözködéshez kapcsolódóan jegyzi meg, hogy a hétköznapiakban is számos lehetőség adódik a kimonó viselésére. A japánok azért is szerencsések,

mert a kimonó mellett, hogy hagyományos, egyúttal elegáns és ünnepélyes is. Az európai öltözködésben ilyen együttállásra nehezebb példát találni.

Amikor elkezdtem japánul tanulni, valaki, aki több évig élt Japánban, arról számolt be, hogy még a nyugatiak is elcsodálkoznak a japán jólét láttán. Ezt elég nehéz innen elképzelni. Az anyagi jólét azonban csak egy mellékes, bár kétségtelenül előnyös következménye az arra alapul szolgáló életszemléletnek. Vihar Judit, a könyv lektora is megerősítette számomra, hogy a könyv a japán felfogásbeli sajátossághoz fűződő rajongói hangneme nem elrugaskodott a valóságtól. A japán ember társalgási szokásai rokonszenvesebbek lehetnek, amikor nem vágnak egymás szavába, sűrűn helyeselnek, amíg a másik beszél, jelezvén, hogy figyelnek

arra, amit mond, valamint e helyeslés a társalgás célkitűzésére irányul, a konszenzusra. Az európai vitakultúra az „igaz” fogalmát feszegeti, a japán értékrend más karakterű, inkább a „szép” körül mozog; a zen buddhizmus belső nyugalomra törekvése a japán emberre rányomta a bélyegét, aki ezért nem káromkodik, a mérgelődő japán, még a gyerekek is hamar nevetségessé válik. A nyugalomnak, az elmélyedésnek a Buddha szobrokon is megfigyelhető művészi kifejezése vallási célzattal készült, tehát az individualista művészeti alkotásokkal főlegesen összevetni, de még a nyugati vallásos ábrázolásokkal sem kellene, mert e fogalmaknak a két kultúrában valamelyest eltérő a tartalmuk.

Kanazava megállapítása szerint a szórványos filozófiai művek ellenére nincs speciálisan japán filozófia. Könyve olvasása során azonban mind jobban kirajzolódnak azok a filozófiát mutató jelek, melyek ahe-lyett, hogy tételesen papírra írták volna őket, belevésődtek a japánok mindennapi életébe. Annál szembeötlőbb a japán színház többtől különböző volta, ahová a nézőknek csak a fele megy szórakozni, a másik fél szándéka jelentősebb, melyről lebilincselően szól a szerző. Valamint azt is megtudhatjuk, hogyan kapcsolódik össze a *nó* színház, az *ikebana* és a zen-buddhizmus. Fény derül arra is, hogy a másik típusú színházban, a *kabuki*-ben milyen jelentőségük van a beszédvel legalább egyenértékű, azt kísérő vagy helyettesítő mozdulatoknak. Aki betekintést nyer mindebbe, jobban megértheti a japán filmet is, és már nem csak a ködös elvont jelző jut eszébe például Takeshi Kitano műveiről.

Kanazava jó néhányszor azokhoz szól, akik negatív előítélettel viseltetnek a japánság felé, sőt inkább a távol-kelet felé, hiszen az azon belüli különbségtételekhez már nyelvi, antropológiai stb. kompetenciák szükségeltetnek. Talán a kínaiak számszerű fölényéből adódóan sokszor „lekínáizzuk” a japánokat, aminek nem örülnek (és ez vélhetően for-

dítva is így van). Mi sem örülünk, amikor saját régióink más népeivel kevernek össze minket; az ebből fakadó kellemetlen érzés itt is, ott is történelmi okokra vezethető vissza, de már alapjában véve a nemzeti identitás kikéri magának. Ugyanakkor Japán kulturális alapjai hasonlóképpen gyökereznek a kínaiban, mint Európáé a görög-római és a zsidó-keresztény kultúrában, ezért a kapcsolat tárgyalását Kanazava sem kerüli meg.

A japán „csoda” tehát nem csoda, hanem a nyugati világ előnyeinek biztos japán alapokra, sajátosságokra helyezése, mint amilyen éppen a szintén buddhista gyökerű önfegyelemnek is és még sok egyébnek fordítható enryo (enrjo), melyről részletes leírást is kapunk a könyvben, és így képet nyerhetünk a japán ember karakterének egyik alapvonásáról. A lényeg, hogy ők eltanulták „tőlünk”, amit érdemes volt. Kanazava könyvének egyik fő célkitűzése, hogy mi is ismerjük meg az ő előnyeiket.

A szerző a nyolcvanas években meghaladottként említi a „sárga veszedelmet”, amit én még az ezredforduló után is hallottam – döbbenetes, de – reálisnak vélt félelemként emlegetni. Fiatal egyetemet végzettek szájából a „nem bírom a ferdeszeműeket” kijelentés is szégyenünkre válik, ez olyan előzetes elzárkózás, mely által olyasmire mondanak nemet, amit nem is ismernek. Amíg a japánok egyre nagyobb számban veszik és – Kanazaváét saját tapasztalatommal megerősítve mondhatom – el is olvassák a Szentírást, addig mi mennyit tudunk a sintóról vagy a buddhizmusról? De még csak az sem magától értetődő, hogy „mi” ismerjük a Szentírást, nemhogy a többi. Azt gondolom, hogy a saját kultúra ismerete lehet alap ahhoz, hogy nyitottak legyünk megismerni másokét, kézbe vegyük például ezt az írást.

A könyv elején rövid ismertetőt találunk a japán nyelvről. Erről az írásról alapvetően annyit érdemes tudni, hogy három jelrendszerből tevődik össze. Az egyik a „kanji”

(kandzsi), ami kínai írásjegyet jelent, ezek a bonyolultabbak (ideogrammák); szavak, összetett szavak, szótövek lehetnek, számuk több ezerre tehető, az átlagos japán embernek megközelítőleg kétezret kell ismernie. A másik kettő számszerűségüket, nyelvi logikájukat tekintve esetleg hasonlíthatóak az abc-hez, de ezek is kanjik leegyszerűsítésével jöttek létre. E kettő szótagírás. Egyikük a „hiragana”, mely gömbölydedebb vonalvezetésű, ezek toldalékok lehetnek vagy akár önálló szavak is. Mindegyiknek van „katakana” párja, melyek szögletesebbek, ezek idegen és jövevényszavak átírására szolgálnak (valamint kiemelésre). Az amerikanizálódás hatására a jövevényszavak folyton frissülnek, melyek természetesen nem mind gyökeresednek meg.

Kanazava szerint a japán ember gondolatainak hordozói a kanjik, ezért maradnak meg a kulturális különbségek még akkor is, ha az európai ember megtanulja e jeleket, a tanulás utólagos voltából adódóan. A gyerekek persze először az egyszerűbb hiraganákat tanulják meg, ezekre épülnek fokozatosan a kanjik. Minden kanjit át lehet írni hiragana írással is, ekkor azonban számos azonos alakúság jön létre, mely szavak kanjival írása egyértelművé teszi a jelentést, az írásképet pedig esztétikusabbá. Az esztétika fontos szempont a japánoknak, ezért sem várható tőlük írásreform. Létezik ugyan latin betűs átírás is, az ún. romanji (romandzsi), de ez nem mondható nagy jelentőségűnek a japánok körében, olyannyira nem, hogy japán ismerőseim is meglepően önkényesen alakítva használják. Varga István szótára szerencsére a romanjira épít, ami azoknak a nyelvtanulóknak lehet szinte nélkülözhetetlen, akik nem Japánban és kevés anyanyelvi segítséggel próbálják elsajátítani ezt a nyelvet. E szótár hátránya (mely kisebb az előnyeinél), hogy katakanával írt jövevényszavakat viszonylag kis számban tartalmaz, van benne néhány kanji-tévedés, és a szerkesztés kissé fésületlenül engedte megjelenni. Egy ennél korábbi

szótár létezéséről épp Kanazava könyvéből értesültem: Imaoka Juichiro (Dzsucsiro) Magyar–japán szótára 1973-ban jelent meg Tokióban. Mennyiségre tekintélyes gyűjtőmunka ez, használhatóságát tekintve már problémásabb. Szerkesztője bizonyára Leiter Jakab lehetett, aki a számos tévedés mellett legalább ugyanannyi rég elavult tájszót is benne hagyott a kötetben. Jichiro nem használta a romanjit, amivel jelentősen megnehezítette a szótárából japánul tanulni kívánó magyarok dolgát. Talán nem is csoda, hogy egy Oszakában magyar szakon végzett japán ismerősem nem is ismeri ezt a szótárt, tanulmányai során a japán–angol, angol–magyar szótárkombinációt preferálta. Az oszakai magyar tanszék vezetője, Waseda Mika mostanában dolgozik az új szótáron. A professzornő a kortárs magyar prózának japán nyelvre való kiváló átültetőjének bizonyult, így a megszületendő új szótár is minden bizonnyal jelentős szellemi teljesítmény lesz.

A könyvben olvasható szövegek különböző időpontokban íródtak, ennek köszönhetően más és más műfaji sajátosságokkal rendelkeznek. A tudományos előadásra emlékeztetőtől a tárcán keresztül az útikönyvek megszokott szempontjait hordozóig, de még kedélyes-személyes úti beszámolóra emlékeztetővel is szórakoztat. Japán Európához fűződő történelmi kapcsolatainak kezdeti fontos eseményeiről gazdag tablót kapunk. Meghatározó volt például a Tokugavakorszak (1603–1867), mely alatt az ország határait teljesen lezárták, lehetetlenné téve a hajózást és a kereskedelmet. A korszak keresztényüldözést is jelentett, mely azonban csak számszerű eredményeket ért el, a maroknyivá zsugorodott társaság hite búvópatakként vészelt át a megpróbáltatásokat. A Tokugavákat követő Meidzsi-korral fejlődésnek induló katolikus nevelés pedig világvízeszonylatban is páratlan fejlettséget mutatott.

A japánságról, japán jellemről ártatlannak vélt, de csalóka beszámolókat hallva

Kanazava arra a következtetésre jut, hogy azok olykor legalább részben a magyarázó jelleméről árulkodnak; kérdés, hogy ő maga mennyiben kivétel ez alól. Érzésem szerint – a majd négy évtizednyi tapasztalatból adódó hitelességet nem vitatva – olyan általános érvényű emberi erényeket is kiemel, melyekre indokoltan és szerencsés módon a japánok körében sok és jó példát láthatott. A Japán

iránt érdeklődő felbecsülhetetlen értékű ismereteket olvashat ebben a könyvben. Mindemellett egy mindvégig jelen lévő felhang is érezhető, ha belemerülünk: Kanazava lelkiatya egészen eredeti, a legkevésbé sem tolakodó tanítói hangja ez, a prédikáció, melyről imponáló módon csak a végén sejt-hetjük, hogy az volt.

DOMINKA EDE

ITSUKUSHIMA SHINTO SHRINE – A LEGISMERTEBB SZENTÉLY JAPÁNBAN